

Naučimo se biti samooskrbni

.....
ddr. Ana Vovk Korže

Mednarodni center
za ekoremediacije,
Filozofska fakulteta Maribor

Kot odgovor na vse večje zahteve po povečanju samooskrbe v Sloveniji smo vzpostavili Učni poligon za samooskrbo Dole v občini Poljčane. Poligon je v upravljanju Mednarodnega centra za ekoremediacije Filozofske fakultete Maribor in je namenjen raziskovanju novih pristopov za povečanje samooskrbe z uporabo permakulturnih, biodinamičnih in ekoremediacijskih sistemov. Učenci ob aktivnih metodah dela spoznava-jo celovitost trajnostnega razvoja, ki poleg pridelave in predelave varne zdrave hrane vključuje tudi bivanje, trajnostno energijo in povezovanje v lokalni skupnosti. Učni poligon Dole je zasnova ekovasi v občini Poljčane. Znanja, ki jih obiskovalci pridobijo na učnem poligonu, lahko prenesejo neposredno v lastno uporabo. Širijo si zavest o pomenu trajnostnih pristopov, kar vpliva na osebno rast posameznika in družbe. V prispevku je poudarek na pomenu izobraževanja za povečanje samooskrbe v Sloveniji in na veliki vlogi izkustvenga doživljanja možnosti, ki jih imamo kot posamezniki.

Uvod

Prehranska varnost je osnova preživetja človeštva (Raman, 2006: 414), zato je ključni trajnostni izziv vsakega gospodarstva zagotovitev ustreznih količin in kvalitete hrane za prebivalstvo. Čeprav je pri kmetijstvu potrebno upoštevati naravne zmogljivosti za pridelavo hrane (Piercea, 1990), sta glavna naravna vira rodovitna prst in kvalitetna voda. Naravno rodovitnost prsti zmanjšujejo degradacijski procesi, kot so erozija, poplave, suše in bolezni. Strategije zagotavljanja prehranske varnosti posamezne države vključujejo trajnostno

samooskrbo z uporabo domačih, to je lokalno pridelanih in predelanih proizvodov. Zgolj odvisnost od trgovinskih verig postaja vse bolj vprašljiva (predvsem zaradi kvalitete in zdravstvene varnosti živil). Do nedavnega so demografske raziskave kazale slabe pogoje za povečanje samooskrbe, v zadnjih letih pa ugotavljamo, da se vse več ljudi odloča za vsaj delno pridelavo hrane doma, kar ugodno vpliva na višji delež samooskrbe. Slovenija ne pokriva svojih potreb po kmetijsko-živalskih proizvodih in stopnja samooskrbe se je zelo zmanjšala. Zaradi vse bolj prisotne globalne prehranske in okoljske negotovosti ter dvomov v dolgoročno okoljsko trajnost sedanjega načina reševanja problema varne hrane, pridelave in pravične porazporeditve hrane, je vse več strokovnjakov, ki poudarjajo pomen prehranske samooskrbe na lokalni in regionalni ravni (Plut, 2012: 12). Pri tem so zelo pomembne lokalne tradicionalne prakse, ki izhajajo iz geografskih značilnosti prostora in so prilagojene okoljskim zmogljivostim. Le te lahko povečamo s permakulturnimi, biodinamičnimi in ekoremediacijskimi pristopi, saj so družbeno sprejemljivi in dolgoročni. V prispevku predstavljamo primer samooskrbnosti za vsakogar – za življenje v mestu ali na podeželju, za šolsko okolje in predvsem za nosilce razvoja, da spoznajo pomen samooskrbe. Le ta namreč zagotavlja nova delovna mesta, inovativne poklice, motivira ljudi za trajnostne tehnologije ter zmanjšuje porabo energentov (manjša mobilnost, uporaba lokalnih virov) in kar je najbolj pomembno, povečuje samooskrbno vrednost države ter omogoča zaposljivost ljudi. S pospeševanjem poklicnega izobraževanja je še toliko bolj pomembno, da predvsem mladi spoznajo nove možnosti, ki danes niso več v klasičnem kmetijstvu, ampak v permakulturnih, biodinamičnih in ekoremediacijskih pristopih, ki omogočajo dodatne dejavnosti, kot so učni turizem, ekološka proizvodnja, biogospodarstvo in zelene tehnologije. Zato v prispevku prikazujemo učni poligon za samooskrbo Dole in podčrtujemo ugotovitev, da vsak od nas lahko nemudoma postane vsaj delno samooskrben in tako poveže delo z razvedrilom.

Metodologija

Na osnovi znanstvenih spoznanj številnih avtorjev, ki jih citiramo v tem prispevku, so predstavljeni permakulturni, biodinamični in ekoremediacijski pristop za zagotavljanje samooskrbnosti. Te metode zaradi posnemanja naravnih procesov zagotavljajo trajnostni odnos do vode, zemlje, rastlin in živali. Poudarek je na izobraževalni vrednosti teh pristopov, saj jih je možno zlasti v Sloveniji, ki ima veliko gričevnatih in hribovitih območij, uporabiti skoraj povsod. Predvsem je pomembno spoznati, da so permakultura, biodinamika in ekoremediacija inovativni raziskovalni pristopi, ki povezujejo naravoslovje, tehnologijo in družboslovje. To je vidno na učnem poligonu za samooskrbo v Dole v občini Poljčane (www.ucilnicavnaravi.si). V prispevku so predstavljeni tudi programi izobraževanja za samooskrbnost – izdelan je Katalog izkustvenga izobraževanja na učnem poligonu Dole (www.uni-mb.si).

Stanje samooskrbnosti zahteva hiter odziv tudi v izobraževanju

Trajnostno zasnovana prihodnost temelji na zadovoljevanju ključnih materialnih potreb (ne želja) vseh prebivalcev in opozarja na nujnost stabilizacije rasti prebivalstva. Materialno in energetska potratna življenje moramo zamenjati s trajnostno zasnovanimi sistemi, ki upoštevajo preusmeritev v organsko kmetijstvo, ki je zasnovano na sončni energiji, rabi obnovljivih virov energije, primarnih tehnologijah, lokalnih virih in decentralizirani proizvodnji zaradi večjih potreb po samooskrbi. Samooskrba ima namreč nižje stroške transporta in manj obremenjuje okolja (Stutz in Warf, 2005: 114).

Kot akcijski premik k večji samooskrbi je v Evropi primer mesto Todmorden v Nemčiji (Priatelj, 2012). Skupina posameznikov se je odločila, da ne bo s tesnobo v srcu pričakovala dneva, ko bomo iz zemlje iztisnili poslednji pridelek in ko se bodo nepovratno zaostrile posledice globalnega segrevanja. Zato so izdelali strategije in načrte, po katerih živijo in delujejo bolj preudarno, odgovorno in polnejše. Pravi-jo, da ne govorijo o energiji, o stanju planeta Zemlja in o težavah, o katerih

poročajo mediji, ampak poskušajo najti pozitivne zglede v pridelavi in uživanju doma pridelane hrane. Sodelujejo s šolami, namesto zgolj teoretičnih znanj jim pomagajo ustvariti praktična znanja o pridelavi hrane in ta znanja umestiti v učne načrte. Šole postajajo »užitno okolje«, otroci so lastniki svojih sadik in spremljajo, kako rastejo. Tako se otroci navežejo na okolje, zavedajo se, da hrane ne smemo zgolj prevažati s tovornjaki in ladjami. Sami ugotavljajo, da je hrano smiselno pridelovati ob domu. Zato ima ključno vlogo izobraževanje, ki zagotavlja premik v razmišljanju. Propagandni vrtovi so idealna priložnost za motivacijo in učenje. Take generacije bodo razmišljale drugače. Ljude se bomo morali zavedati, da si morajo sami priskrbeti hrano, kar pomeni spremembo načina življenja. Tehnologije nas ne morejo rešiti, moramo spremeniti življenjski slog, na kar opozarja situacija danes. Pogosto tudi v Sloveniji opazamo pasiven odnos ljudi do samooskrbe. Na lokalni ravni je premalno drznih, inovativnih in lokalno prilagojenih pristopov, ki bi povečevali motivacijo za odgovorno sobivanje in varstveno rabo naravnih virov. Potrebno je povečati odgovornost, si zastaviti cilje in predvsem motivirati mlade, da bodo znali razmišljati o svojih poklicih. Poklici prihodnosti so zagotovo povezani z biogospodarjenjem, z naravo, okoljem in naravnimi viri. Potrebno je jasno zavedanje, da je dela okoli nas zelo veliko, da pa ni poklicev, ki bi usposabljali za tovrstna dela. Zakaj ne bi sedanje izobraževalne ustanove prevzele del izobraževanja na tem področju?

Učni poligon za samooskrbo Dole

Premik v to smer smo naredili z učnim poligonom za samooskrbo v občini Poljčane. Na učnem poligonu se seznanimo z mnogimi možnostmi, ki jih imamo okrog sebe, pa jih pogosto ne poznamo. Če razpolagamo z malo zemlje, lahko veliko ureditev, ki jih vidimo na poligonu, uporabimo doma. Za tiste, ki živijo v blokkih, pa so primerne balkonske permakulturne ureditve, saj za njih ne potrebujemo veliko prostora. Kot piše Monica Green (2012: 329), je prostor vedno konceptualni okvir, je kot pot za

Slika 1. Učni poligon za samooskrbo.

razumevanje temeljnih geografskih in drugih interakcij, zato je potrebna fizična izvedba ideje samooskrbnosti, ni dovolj le razmišljanje o tem. Ideja učnega poligona za samooskrbo temelji na samooskrbnosti tako v prehranskem smislu kot tudi pri preskrbi z energijo in vodo. V ta namen so postavljeni sončni kolektorji za ogrevanje vode in pridobivanje električne energije, za kurjavo v zimskem času pa se uporablja samostoječa peč na drva, ki hkrati služi tudi kot štedilnik. Voda, ki se izrablja na poligonu, se pridobiva na dva načina: z zbiranjem deževnice in koriščenjem izvirske vode. Za odpadno vodo je poskrbljeno s peščenimi filtri, ki odpadno vodo prečistijo do te mere, da jo lahko ponovno spustimo v naravno okolje. Poleg omenjenih elementov, ki zagotavljajo trajnostno bivanje, je na poligonu tudi primer žive zgradbe iz vrb, ki je dobra rešitev predvsem v poletnih mesecih, saj uspešno kljubuje močnim sončnim žarkom. Primeri različnih tipov bivališč za žuželke pa opozarjajo na nepogrešljivo funkcijo le-teh v permakulturi. Na učnem poligonu je hotel za žuželke, dom za pikapolonice, za ježe, mlaka za vodne živali in mnogo ptičjih hišic.

Poligon je zasajen z avtohtonimi rastlinskimi vrstami, in sicer s kostanji, orehi, lešniki in sadnim drevjem. Celoten princip temelji na upoštevanju omejenih naravnih virov ter racionalni rabi prostora. Prikazane so naslednje zasaditve: travniški sadovnjak, gozdni vrt, njiva z deževniki in številne visoke in dvignjene grede. Izobraževanje za

samooskrbo veliko pripomore k odgovornemu načinu razmišljanja v smeri, kako ustvariti plodno zemljo, povečati delež humusa, omogočiti delovanje mikroorganizmov, omogočiti koristnim žuželkam, da varujejo rastline, kako skrbeti, da voda ostane dlje časa v prsti (da se zemlja ne izsuši prehitro v poletnem času), kako koristiti sončno energijo, vodne vire in kako si postaviti trajnostno bivališče, ki ne potrebuje veliko energije. Tak primer je na učnem poligonu jurta – mongolska hiša in zemjanka za koriščenje energije zemlje.

Izkustveno izobraževanje

Vse aktivnosti, ki potekajo na učnem poligonu v Dolah so usmerjene v aktivnost učencev in drugih udeležencev, ki na izkustven način osvajajo znanja s področja permakulture, ekoremediacije, biodinamike in trajnosti. Izkustveno izobraževanje učencem ponuja učenje z vsemi njihovimi čutili, doživetji in izkušnjami. Cilji takšnega izobraževanja so jasno zastavljeni. Učenci sami prihajajo do novih znanj in jih trajno osvojijo, saj sami sodelujejo v realnem okolju, ki je predmet poučevanja. Ob tem ni nobene abstrakcije ali predstav o določenih pojavih (Tal in Maroag, 2009; Kokot Krajnc s sod., 2011). Med učnimi metodami, ki jih uporabljamo, prevladujejo opazovanje, primerjanje, načrtovanje, timsko delo. Samo učno okolje nam omogoča, da učenca postavimo v konkretno okolje, kjer lahko na različne načine prihaja do znanj, ki jih bo potreboval vse življenje.

Slika 2. Delovni list za ogled naravnih virov in samooskrbnih ureditev.

Slika 3. Delovni list za popis opaženih naravnih virov in samooskrbnih ureditev.

Učni listi

Za aktivno izobraževanje smo izdelali učne liste (slika 2 in slika 3). Udeleženci imajo na razpolago 5 poti (P1 do P5), na delovnem listu so označene s črno barvo, po kateri se sprehodijo in analizirajo naravne in samooskrbne vire, ki jih opazijo. Na osnovi opazovanja pridobijo zmožnost povezave odvisnosti naravnih virov in možnosti njihove rabe.

Vseživljenjsko izobraževanje

S ciljem, da bi povečali možnosti izobraževanja o samooskrbi smo pripravili Katalog ponudbe programov Učnega poligona za samooskrbo. V katalogu je pet vsebinskih sklopov:

1. SKLOP: PROGRAMI IZKUSTVENEGA IZOBRAŽEVANJA NA TERENU

- ▶ namenjeni so predvsem dijakom, učencem pa tudi učiteljem in drugim delavcem v vzgoji in izobraževanju;

- ▶ temeljijo na izkustvenem raziskovanju, kjer si uporabniki pridobijo znanja in veščine o novih metodah dela na terenu, meritvah in ugotavljanju stanja v naravi (spremljajo delovanje narave);
- ▶ bistveni poudarek je na inovativnih pristopih, na ustvarjanju novega znanja in na reševanju aktualnih problemov;
- ▶ programi so primerni za naravoslovne dneve, tehniške dneve, strokovne ogledde, projektne dneve, krajše taborne in druge aktivne oblike izobraževanja.

2. SKLOP: PROGRAMI UREJANJA UČNIH OKOLIJ OB IZOBRAŽEVALNIH IN DRUGIH USTANOVAH S CILJEM PROMOCIJE SAMOOSKRBE

- ▶ program se izvaja pri naročniku. Glede na predhodni dogovor uredimo izbrane samooskrbne ureditve. Materialne stroške izvedbe (les, zemljo in drugi drobni inventar priskrbi naročnik);

- ▶ rezultat izvedbe programa so konkretne ureditve, ki imajo močan edukacijski in vzgojni učinek;
- ▶ izobraževalne ustanove lahko ob teh ureditvah izvajajo pouk v naravi, raziskovalno delo in druge oblike aktivnega učenja.

3. sklop: PROGRAMI ZA DRUŽINE IN ZAKLJUČENE SKUPINE

- ▶ so namenjeni manjšim skupinam, ki si želijo pridobiti izkustveno znanje o posameznih ureditvah s ciljem prenosa teh znanj v domače okolje;
- ▶ udeleženci pridobijo praktične izkušnje in teoretično znanje ter imajo možnost videti zelene ureditve v naravi;
- ▶ programi so primerni predvsem za tiste, ki si urejajo lastno okolje in želijo vzpostaviti samooskrbne sisteme.

4. sklop: STROKOVNA PREDAVANJA

- ▶ izvajajo se kot poglobitev praktičnih aktivnosti s ciljem dolgoročnega vzdrževanja samooskrbnih sistemov;
- ▶ namenjena so vsem, ki želijo poznati ozadja skrbi za prsti in vodo in ki želijo opravljati lastne meritve lastnosti zemlje in vode;
- ▶ strokovna predavanja so prenos novih znanj v prakso, zato so primerna za vse, ki želijo nadgrajevati lastno znanje o samooskrbnih sistemih.

5. STROKOVNE EKSKURZIJE

- ▶ obiskovalci, ki prispejo s svojim avtobusom pridobijo s programom celovito vodenje po Dravinjski dolini;
- ▶ namenjene so ogledu učnih poligonov in Dravinjske doline, ponujajo celovito poznavanje trajnostne zasnove Dravinjske doline in procesov, ki potekajo v regiji s poudarkom na učnem turizmu;
- ▶ v okviru strokovnih ekskurzij je možno organizirati aktivne oblike izobraževanja na učnih poligonih ter poskušno domače hrane in pijače, ki jo ponujajo domačinii v Dravinjski dolini.

Sklep

Zavedanje pomena samooskrbe v Sloveniji je nujno. Tudi ugotovitev, da ne moremo čakati na pomoč od zunaj, ampak se

Slika 4. Zloženska programov izkustvenega izobraževanja na učnem poligonu.

moramo sami aktivno odzvati na zahtevo in priložnost, da povečamo samooskrbo, je vse bolj nujna. Prav zato so izobraževalne ustanove pred velikim izzivom, kako se bodo vključile v opravljanje poslanstva o izobraževanju o samooskrbi, ki ni več le tematika kmetijskih programov, ampak izziv, ki zadeva vse nas. Izziv je tudi v tem, kako bomo uspeli motivirati mlade, da ne bodo iskali svoje prihodnosti le v tujini ali v brezcilnem pesimizmu (v Sloveniji se nič ne izplača, ni služb). Ugotavljamo, da po svetu že stopajo v ospredje nove vrednote, to je stik z naravo, varna (domača) hrana, ohranjena naravna in kulturna dediščina ter opravljanje dela, ki je blizu interesu mladih (razgibano delo z visokimi tehnologijami, ki zahteva inovativnost). Kot navaja Plut (2012: 17-18) smo v prehodnem obdobju 2012 – 2015, ko je osrednja naloga skrbno varovanje obstoječih kmetijskih zemljišč, saj gre za zagotavljanje ene od treh materialnih osnov biološkega preživetja in napredka države, regije, občine in posameznika (voda-hrana-zdravo okolje). Ukrepi za zaščito zemlje bi morali biti na državnih ravni jasno prepoznani in vključeni v vse sfere življenja vseh. V obdobju 2016 - 2030 bo Slovenija eksistenčno prisiljena bistveno povečati kmetijske površine in samooskrbno varnost. Vemo, da to ne bo možno na klasični način (intenzivno kmetijstvo), ki do sedaj ni prineslo pričakovanih presežkov v pridelavi, nasprotno, kmetijstvo je upadlo na nizko raven tako po proizvodnji kot po privlačnosti za mlade. Prav na tej točki iščemo nove izzive kot odgovornost do samooskrbe in do mladih,

da jim ponudimo nove možnosti dela, da bodo v njih prepoznali drugačna obzorja, ki jim bodo omogočila delo, zadovoljstvo in osebno rast. Učni poligon za samooskrbo Dole je delček poti k temu cilju.

Katalog programov je dosegljiv na <http://www.ucilnicavnaravi.si/>.

Literatura

- Dolenc, A. R. (2009). Permakultura. *Misterij* 43, str. 40 – 43.
- Green, M. (2012). Place, Sustainability and Literacy in Environmental Education: Frameworks for Teaching and Learning. *RIGEO Review of International Geographical Education Online* ISBN: 2146-0353, str. 326-346

Kokot, M., Križan, J., Vovk Korže, A., Globovnik, N. (2011). Increase of the experimental learning in teaching geography with help of education polygon of ecoremediations in Slovenia. *International Conference on Education*, str. 322-327.

Praterious, P. (2006). A Permaculture School Garden, *Teaching green*. Št. 78, str. 6 – 10.

Piercea, J. (1990). *The food resource*. New York, Longman Scientific & Technicl, 334 str.

Plut, D. (2012). *Prehranska varnost sveta in Slovenije*. Dela 38, str. 5-23. Ljubljana, Filozofska fakulteta Ljubljana.

Prijatelj, M. (2012). Zakaj pred zdravstvenim domom ne bi rastle jabolane, *Delo sobota* 28. 4. 2012

Raman, S. (2006). *Agriculture sustainability – principles, processes and prospects*. New York, Food products Press, 474 str.

Stutz, F., Warf, B. (2005). *World economy. Resources, location, trade and development*. Upper Saddle River, N.J., Pearson/Prentice Hall, 543 str.

Tal, T., Morag, O. (2009). *Reflective Practice as a Means for Preparing to Teach Outdoors in an Ecological Garden*, *Teacher Education*, Springer Science, 2009, pp. 242 – 265.

Sage, C., 2012. *Environment and food*. London, Routledge, 320 str.

www.ucilnicavnaravi.si – Učilnica v naravi, 10. 2. 2013

www.ff.uni-mb.si – Katalog izkustvenega izobraževanja, 10. 2. 2013.

